

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V sredo 4. februaria (poznolimna) 1852.

List 10.

Pogovori o novim colu

z oziranjem na kmetijstvo in obertnijstvo.

Zadnji dan preteklega mesca je klenkalo starim colnim postavam našiga cesarstva, — 1. dan tega mesca se je začela nova postava. „Novice“ so o ti važni premembi že lani večkrat govorile, in so to novino pozdravile z veseljem, ker bo občinstvu v gotov dobiček, čeravno bo — tega ne more nihče tajiti — iz začetka marsikterimu fabrikantu in obertniku morebiti hudo djala.

Nova colna postava zadeva blago vunanjih ptujih dežel Angleškiga, Francoskiga, Nemškiga itd., iz katerih se sme od 1. svečana vsaktero ptuje blago v dežele našiga cesarstva proti temu vpeljati, da se od njega primerin col odrajta, kadar pride čez mejo v naše cesarstvo.

Dosihmal se to z nekterim blagam ni smelo ali celò ne zgoditi, ali je bila colna tarifa za vpeljanje taciga blaga silno velika.

Ta postava se imenuje kupčijsko zabranilo, — sedanja nova postava pa je zavétni ali varovavni col, in stoji ravno v sredi med unim, ki prepové vpeljanje ptujiga blaga, in med tistim, po katerim je vpeljanje vsaciga ptujiga blaga celò brez cola pripušeno in se svobodna kupčija imenuje. To so 3 kupčijske stopnje. — Naša vlada je zapustila 1. svečana staro šego, in se je pomaknila eno stopnjo naprej, ter sedaj pripuští vpeljanje vsaciga ptujiga blaga, tode z naklado taciga cola, da bojo zamogle naše domače fabrike, obertnije in rokodelstva zraven ptujiga blaga obstati.

Ko smo v razjasnenje noviga cola to omenili, kar so Novice v 3. listu lanjskiga tečaja obširniši povedale, se hočemo sedaj pomeniti: kako kaže ta nova postava prihodnje za kmetijstvo in obertnijstvo?

Ker nam pa ni moč te reči bolj jasno in bolj po domače razložiti, kakor jo je nemški časnik Štajarske kmetijske družbe razložil, prestavimo to, kar smo ondi brali, v naše „Novice“.

Lahka prodaja izdelkov je podlaga dobriga stanja obertnikov in rokodelov; kjer se dobro spečá to, kar se izdelá, ondi gré obertnijstvo in rokodelstvo dobro spod rok in veselo cvetè. Kakor pa se število fabrik, obertnikov in rokodelcov množí, prodajakmet tudi vse svoje poljske pridelke ložji in boljši. Zato imajo tisti kmetovavci popolnoma prav, kateri pravijo, da brez obertnijstva in rokodelstva tudi za kmetijstvo dobro ni, in da obertnija je dobrotljiva mati, ki daje zemljišem večí vrednost in kmetijstvu krepko podporo.

Poglejmo: ali to niso prazne besede in oziramo se enmalo po svetu! V nar bližnji okolici perviga obertnijskiga mesta na svetu Londona na Angleškem je obertnija povikšala ceno zemljiš tako, da od eniga orala (joha) se plača na leto 250 fl. najemšine ali štanta, — po takim ima en oral grunta ondi 5000 fl. vrednosti; — v okolicahtudi imenitnih obertnijskih mest Dunaja, Prage in Berna se plača letna najemšina od orala po 100 do 160 fl., kar daje enimu oralu vrednost okoli 2000 do 3200 fl.; — v nar bližnji okolici Gradca se plača oral zemlje že po 800 do 1000 fl., — blizo Ljubljane po 400—500 fl. itd. *). Poglejmo pa nasprot v take dežele, kjer ni ali je celò malo fabrik in obertnij, kakor na Horvaškem, Ogerskim, v Galiciji, Bukovini itd. in zvedili bomo, da se en oral dobriga zemljiša tukaj lahko za 50 ali k večimu za 100 fl. dobí. —

Iz teh števil se očividno razvidi, koliko premore obertnijstvo za poboljšek kmetijstva; za to bo gotovo vsak kmetovavec z veseljem sprejel vsako napravo, po kateri se zamore obertnijstvo dežele povzdigniti.

(Konec sledi.)

Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti.

(Konec.)

Da se ta namen berž ko je mogoče doseže, je tedaj pred vsim potreba, da se vlada dveh reči koj loti, namreč da: 1) skrbno obdelovanje cesarskih gojzdov in gojzdnih krajev vpelje, in 2) da struge in bregove rék in nekterih hudournikov tako poravná, da ne bojo ob povodnjih take škode delale. Za poravnanje nekterih rek, kakor za Anizo, Paltno, Muro, Dravo, Ziljo, Savo in Savino je že mnogo preddelov (Vorarbeiten) gotovih, in ker so cesar milostno blagovolili posebniga možá na vse tiste kraje poslati, kjer je lani voda strašno škodo prizadjala, se je nadjati, da bojo enkrat uslišane mnoge tožbe o poravnanju vodotokov, in da se bo delo, h katerimu se že tako dolgo pripravki delajo, tudi začelo in dognalo.

Še ena potreba za pogojzdenje gojzdov obstoji tudi v tem, da bi se kakošna pot iznajdla: kako bi se zamoglo sème gojzdniga drevja nepremožnim kmetam brez plačila dariti, ker se v višjih gorah le malo sémna pridela; kdor ga pa kupiti mora, ga mora drago plačati; tako, postavim, velja cent smrečjiga sémna sedaj okoli 24 do 30 fl., mecesnoviga 55 do 60 fl., borovceviga

*) Se vé, da je ta cena nar višji cena.

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 7. februaria (poznizimna) 1852.

List 11.

Pogovori o novim colu

z oziram na kmetijstvo in obertnijstvo.

(Konec.)

Dokazali smo v poslednjim listu, da povzdiga obertnijstva je močna podpora kmetijstvu, da tedaj nova colna postava bo po povzdignjeni obertniji tudi kmetijstvu v prid.

Pa bo morebiti kateri kmetovavec vprašal: kako pa je to, da se je toliko fabrikantov in obertnikov na vso moč branilo zoper novo colno postavu, če je res, da se bo obertnijstvo po nji povzdignilo? Kako je to, da godernjanja še ni konec? — Odgovor na to vprašanje ni težak, ker vsakdo zapopade, da se mora vsak otrok tako dolgo pestovati, dokler sam ne more hoditi; — ko začne hoditi, se vodi za roko, da ne pade; — zna pa že sam dobro hoditi, se izpusti iz rok, vunder se čuje še nad njim kako se obnaša, dokler popolnoma ne dorase in pameti ne dobí; — ima že tudi to in si je mladeneč že toliko skušinj pridobil, da zamore samostojin biti, takrat se polnoletniga spozná, da ravná po svojim.

Ravno taka je z obertnijstvom in rokodelstvom. Je rokodelstvo še v otročjih letih, se mora pestovati in po naročji nositi; s čevljarjem, šivarjem, mizarjem, tkavcam in z vsacim rokodelstvom se mora poterpljenje imeti, z njih nerodnostjo in napakami moramo kakor stariši z otroci ljubeznjivo ravnati, ker smo udje ene domovine, ene države, in ako nam je na tem ležeče, da se domača reč ne zatare in ptujic z našim denarjem ne pita. In zato je bila poprejšnja kupčijna postava, po kateri je bilo ptuje blago zabranjeno in ne pripušeno čez meje našiga cesarstva, gotovo potrebna in naravna pomoč, da se je domača obertnija mogla med tem na noge spraviti.

Zna pa otrok sam letati, ga tudi nar bolj skerbna mati noče več pestovati, in če ji otrok še tako na naročje sili, mu nič ne pomaga; sam mora hoditi, le da mila mati nad njim čuje in ga varje, da si kaj žaliga ne stori.

Austrianska obertnija je izula otročje čevlje, ona ne potrebuje več pestovanja, ampak le varstva, dokler popolnoma polnoletna ne postane in dokler se ne zamore samostojno in svobodno vèsti.

Otrok, mladeneč in mož so 3 dóbe v človeškim življenju, — zabranilo, varstvo in svobodno kupčijstvo so tudi 3 dóbe v razvitju obertnijstva pri ljudstvih.

Kdor ni enostransko austrianskiga blaga v Londonski razstavi ogledoval, zamore ponosno reči: Vi austrianski fabrikanti in obertniki ste svetu pokazali, da tudi kaj znate, da vaše obertnijstvo

je v srednji Europi pervo, in da celò z Belgiani, Francozi in Angleži, katerih obertnija je sicer austriansko prehitela, se zamorete v marsikterim blagu meriti!

Če tedaj vkljub ti častni skušnji, ktero je lani celi svet v Londonu vidil, naši fabrikanti in obertniki vunder še hočejo, da bi se ž njimi kakor z otroci ravnalo, da bi se še pestovali, je to očitno znamenje, kako prijetno jim je bilo in kako dobro jim je djalo, sesati vedno na persih tistih, ki so blago od njih kupovali.

Dojenčka z zobmi pa še mati ne terpi na svojih persih; — kako se tedaj več del obertnikov, ki so že otročje čevlje izuli in so že zobé dobili, zamore zoper novo postavu pristopiti? Hvala gré o tem vladi, da z našimi fabrikanti in obertniki ne ravná več po otročje, ampak kakor z mladenci, in da terja od njih, da po svojih nogah hodijo in samostojno ravnajo, in da je tako šla stara postava rakam žvižgat, ker je le lenobo ali saj nečimernost pasla, kontrabantu široko vrata odperte deržala in vzrok bila vsih napák in hudobij, ki so s kontrabantarijo združene, verh vsiga tega pa je še tudi deržavni kasi škodovala.

Ali — če hočemo tudi fabrikantom in obertnikom pravični biti, ne smémo tajiti, da imajo naši fabrikanti taciga hudiga sovražnika zoper sebe, kakoršniga skoraj v nobeni drugi deržavi ne najdemo, in ta nevarni sovražnik je: — da naši fabrikanti, obertniki in rokodelci premalo sami na-se záúpajo in da nam manjka narodniga čutja, da premalo spoznamo čast udje biti velike in mogočne deržave.

Le kar je ptuje, to je lepo, to je dobro, — in marsikteri misli za posebno prebrisaniga in modriga človeka veljati, če prav gerdo zabavlja zoper vse, kar je domačiga. In kaj je nasledek tega? Naši fabrikanti, tergovci in kramarji so prisiljeni na blago domačih fabrik ptuje napise, ptuje znamenja, ptuje iména fabrik devati, le da neumne kupce, ki le po tacih znamenjih hrepené, sleparijo, — prisiljeni so se s kontrabantam previditi, ker prepovedano blago kupci za lepši in boljši imajo, čeravno ni.

Pojmo v Terst, Benedke, Brod itd. in zvedili bomo, kako sila veliko blaga iz domačih fabrik se proda ondi pod iménam da je ptuje! Če je še taka slaba capa, da se ji le angleška pravi, če tudi ni, je dobra in lepa in se drago plača!

Gotovo je tedaj, da domača obertnija ima nad takimi krivimi mislimi in nad poželjenjem po ptujim prepovedanim blagu ravno v domačiji narvečiga sovražnika.

Naši fabrikanti in obertniki so v občni Londonski razstavi zmago dobili čez vse druge fabrike srednje Europe — ali bojevati se bojo imeli še dolgo časa zoper krive misli domačih.

Ogri so bili prvi, ki so se krepko na noge postavili le za svoje domače blago, in čeravno je bila ta njih misel takrat zlo zasmehovana, in je gotovo prenapeta bila, ako so mislili vsacimu negerskimu blagu mahoma vrata zapreti, je vunder časti vredna o tem, da so pokazali, da je treba svoje domače po vrednosti ceniti.

Poprimimo se te slavne misli vsi narodi avstrijskiga cesarstva združeni, ki smo telo ene države, in postavimo se v bran krivim mislim: da le ptuje je dobro in lepo — in zatèrli bomo narvečiga sovražnika naše domače obertnije, — ta bo potem veči zaupanje sama do sebe dobila, bo lahko svoje blago prodajala in zraven tega veselo in serčno posnemala, kar bo morebiti na ptujim boljšiga vidila; — pripušeno ptuje blago ji potem ne bo v nobeno škodo več, ker bo znala ravno taciga ali še boljšiga izdelovati, in tako bo cvetela od dné do dné bolj domača obertnija in po nji kmetijstvo, ki ste si kakor hči in mati.

Kmetijske skušnje.

(*Suho meso, slanino, klobase itd. červov obvarovati*) ni boljšiga pomočka, kakor ga v suh presejan bukov pepél položiti. V ta namen se na dno kake skrinje, ki pa mora na suhim in zračnim kraji biti, potrese pepéla, na kteriga se meso, slanina ali klobase položé; na nje se potrese spet pepéla; na tega pride druga lega mesa itd., na to se potrese spet pepéla, in tako naprej, da je skrinja polna. Vse se pa mora dobro s pepélam potresti, da ne more noben merčes jajčk v meso zaleči. Ko se tako spravljeno meso, slanina ali klobase vpotrebujejo se s suho ali mokro kartačo vnanja plesnina okertači, ktera pa dobriga okusa cló nič ne pokvari. Na to vižo ostane vsa mast v mesu, in še čez celo leto se ohrani mastno in dobro brez červov. Kdor pa hoče popolnoma čedno meso imeti, naj ga zavije v popir, preden ga v pepél dene.

(*Kdaj je nar boljši čas gojzdní les podirati ali sekati?*) Večina gojzdnarjev misli, da nar boljši čas za to delo je takrat, kadar je drevésni sok nar bolj pri miru ali kader ga je nar manj v njih; navadni čas les sekati je tedaj od mesca oktobra do konca sušca. Gojzdnár Duhamel pa je več skušinj napravil, iz kterih se je prepričal, da imenovani jesenski in zimski čas ni nikakor tisti, v kterim ima gojzdnó drevje zares nar manj soka, in da tudi drug čas sekani les je bil dober. „Vse se mora dobro prevdariti“ — pravi imenovani bistrourni mož — „tega pa se je deržati, kar gotove skušnje učé; te pa so učile, da ima drevje pozimi ravno toliko soka v sebi, kot poleti, in da se le spomladi in v gorki letini les hitreje osuší“. Po njegovih obilnih in gotovih skušnjah se da poleti sekani les veliko boljši ohraniti od taciga, ki je pozimi sekan bil; scer pa je les poletne in zimske seke edine moči in gibčnosti, in gotovo je, da terpež in vrednost za rabo lesa se ne ravná po času, v kterim je bil sekan. (Agronom. Zeit.)

Zadovoljni kmet.

Nekiga kmeta je prašal mestjan, kako tako zadovoljno in srečno živi. On pravi:

Družino dobro jez imám,
Imé je hlapcam: *Delajsam*,
In *Zgodejstat* in *Poznospat*.
Za dekke hoče kdo prašát':
Te *Redovnost* so s *Čednostjo*
Poterpežljivost s *Pridnostjo*.
In *Pamet* gré voznik z menój
In *Um* je vedni hišnik moj.
Točajka je in kuharca
Pa *Zeja* mi in *Lakota*.
Dvé hišni ste mi še v posést:
Molitev je in *Dobravést*,
Te mene ziblujete lepó,
Dokler zaspím zvečer sladkó.

P. H.

Národske starice.

Dragi prijatelj!

Lani sim Ti v „Novicah“ marsiktero slovensko starico povedal, in ker mi pišeš, da bi tudi letos med novicami rad kakošno starico svoje domovine bral, Ti iz serca rad postrežem v kratkih listkih, ker zgodovino svoje domovine poznati se spodobi vsacemu človeku, ako noče biti ptujic v svojem rojstnem kraji.

Ko sim Ti že marsikaj o nekdanjih gornjoilirskih reči govoril, pride na versto, da Ti svojo misel povem, kdaj da je začela gornja Iliria slovenska biti. To se je zgodilo tičas, ko se je bilo začelo za Krajnsko imé Krajna; tičas, ko je Sava dobila imé od suti, in Drava od dreti, Mura pa od mur. Neka pravlica pravi, daimate Sava in Drava od tod imé, ker jo je bila Sava hitro skoz Krajnsko vsula ali vlila, Drava pa je bila zato huda ter je začela jezno po Koroškem dreti. Tiste čase je bila gornja Iliria slovenska postala, ko je bila Tmava dobila imé od tmé, Kérka od kèrk; — tiste čase ko so bili Cirkniškemu jezeru začeli reči: jezero pri Logu (*Lacus Lugeus*); — tičas ko so se bile začela mesta in naseljbine Rupa, Logatec, Metulje, Celje, Ptuj, Norea ali Norje.

Ta imena so pa tako stara kot najstarša zgodovina teh krajev. Slavenstvu ptuj narod bi gotovo ne bil tem krajem slavenskih iméu dajal. Zgodovina nam kaže, da se je bilo tod naselilo slavensko ljudstvo Heneti ali Veneti, po tem ko je bila v letu 1209 pred Kristusam Troja razdjana. Najpred, to je, 1209 let pred Kr. so bili Heneti prišli na Veneško. Misliti si je, da so se bili v kacih sto letih tako na Veneškem v Italii namnožili, da so nekteri izmed njih začeli dalje na okoljne kraje misliti, bodi si že zavolj kmetijstva, ali zavolj paš, ali zavolj lova, ali zavolj rud; tudi jim pri velicih praznotah ni bilo sila na kupi živeti. Zlasti sta jim morje in terd svet priložno pot na izhodnjo stran Jaderskega morja kazala. Pri enej meri so se okoli leta 1100 pred Kr. nekteri Veneti na Krajnsko, v Istro, na Štajarsko in Koroško bili začeli razposeljevati. To so bili tisti časi, ko je v Atinah kraljeval Koder, ko so Ljudi bili gospodje na belem in sredozemskem morji, ko je na Judovskem kraljeval Saul.

Ko pravim, da so Slavenski Vendi okoli leta 1100 pred Kr. na zdanje Slovensko prišli, s tem ne rečem, da bi se ne bil noben ptuj narod pozneje k Slovincam preselil. To je lahko mogoče bilo. Kaj tacega se je utegnulo zgoditi pozneje ob preseljevanji narodov, kteri so šli večidel, kodar jim je stara rimska cesta od Ptujega na Italiansko kazala. Ob teh časih se vé da so se mogli tod domači od ceste na gornje in doljne kraje v hoste in hribe vmikovati in kaka leta bolj na skrivnem živeti, da jim niso ptujci, zmed kterih so bili nekteri posebno neusmiljeni, preveč škode delali. Tudi pred ptujimi vojsknimi četami je bilo včasih treba od ceste ali od kaciga mesta več ur delječ se